

Monumentnummer*: 522215

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

T 033 421 74 56
E info@cultureelerfgoed.nl

Status rijkmonument
Inschrijving register* 22 april 2002
Kadaster deel/nr 82934/10

Woonplaats* Gemeente* Provincie*
Wageningen Wageningen Gelderland

Locatiennaam Locatieomschrijving
Wageningen haven

Kadastrale gemeente* Sectie* Kadastraal object* Appartement aanduiding Grondperceel
Wageningen G 1943

Omschrijving**

Inleiding

POMPGEMAAL, gebouwd in 1927-1929 door de Dienst Gemeentewerken in een aan het Nieuwe Bouwen verwante stijl, naar een ontwerp uit 1925. De eveneens onder bescherming vallende UITWATERINGSSLUIS is op enkele meters afstand van het gemaal in de uiterwaarden geplaatst.

De bouw van het gemaal houdt indirect verband met de baksteenfabricage in de uiterwaarden rond 1900 langs de Nederrijn in Wageningen. Door het aftichelen van kleigronden ontstond, waar zich nu de buitenhaven bevindt, een verlaging van het grondoppervlak, die bemaling van het poldergebied noodzakelijk maakte. Gelijktijdig nam het toenmalige stadsbestuur een besluit om in het belang van de openbare gezondheid de kwaliteit van het water in de stadsgracht te verbeteren. De bouw van een stoomgemaal met een gemeenschappelijk doel bood aan deze problemen een oplossing. Door elektrificatie heeft het stoomgemaal zijn diensten echter moeten beëindigen. In een moderne vormgeving heeft het nieuwe gemaal en inmiddels aangestuurd door electriciteit, aanvankelijk zijn tweeledige doel steeds gediend: polderbemaling en wateruitvoer van de stadsgracht. Tegenwoordig is het pomp-gemaal nog alleen van belang voor de waterhuishouding in de uiterwaarden. Het gebouw doet alleen nog in geval van calamiteiten dienst (dijkbewaking). De uitwateringsluis bevindt zich op enkele meters afstand, in zuidoostelijke richting van het pomp-gemaal. Kenmerkend voor de stijl van het Nieuwe Bouwen, en in het pomp-gemaal goed herkenbaar, zijn de toepassing van

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

orthogonale lijnen (zoals ramen) in vlakke gevels en geometrische verhoudingen van muurvlakken. Het gesloten karakter van het gebouw past goed bij zijn functie van waterbeheersing.

Omschrijving

Het pompgemaal bezit in hoofdvorm een rechthoekige plattegrond, is in beton met een bakstenen klampmuur (halfsteensverband) opgetrokken en is gelegen in het oostelijke talud van de Pabstsendam die als dijk de polder scheidt van de haven. Het pomphuis grijpt deels in het talud en is voor wat betreft de eerste bouwlaag sterk verdiept door de aanwezige pompkelder. De bouwlaag die boven het niveau van het dijkhoofd reikt, bevat links de machinekamer en rechts de toegang. Het platte dak is met gesmoorde Rijnlandse gevelpan omzoomd. De smalle van stalen ramen voorziene vensters van liggend en staand formaat, worden alle beëindigd door een steense strek. Op één hoekvenster na, bestaan de ramen uit door verticale roeden ingedeelde lichtspelen waarvan een bovendeel als klampaan is uitgevoerd. Omlopend komen onder de daklijn ventilatiestenen voor.

De VOORGEVEL ligt evenwijdig aan de dijk en wordt door een gesloten, blokvormige architectuur, gekenmerkt. (Door het licht verspringen van het dakvlak en het terugwijken van een deel van de bouwvorm lijkt hier sprake te zijn van twee bouwdelen). Het, ten opzichte van de kruin van de dijk, lager gelegen gebouwtje wordt door haaks op de weg gesitueerde, evenwijdig gemetselde, maar aan de binnenzijde gecementeerde, lage muurtjes waartussen zich een smalle hellingbaan bevindt, hiervan gescheiden. De hellingbaan sluit aan op een stalen deur in het terugwijkende rechter gedeelte. Het rechtermuurtje reikt via een halfcirkel-vormige uitstulping tot bij de ingang. Het linkermuurtje gaat voor de voorgevel langs en bezit geheel links eenzelfde vorm waarin een pomp-afsluiter met twee ijzeren bodemuiken, is geplaatst. Het muurtje zet zich naar de linkerhoek van de voorgevel voort. Dit gedeelte is op een eveneens stalen deur onder een strekse boog na, blind uitgevoerd. De LINKER ZIJGEVEL bevat twee in hoogte verspringende gemetselde bouwdelen waaronder zich de kelder bevindt. De muur bevat halverwege het talud een trapsgewijs verspringende klampmuur onder de rechts geplaatste vijf (vierruits)lichtspelen. De hoek met de achtergevel wordt grotendeels ingenomen door een samengesteld hoekvenster bestaande uit zes onder elkaar geplaatste ruiten die door vijf uitkragende betondorpels worden gescheiden. Een gemetselde stijl als hoekkolom deelt de ruiten per gevel in ongelijke delen.

De ACHTERGEVEL bevat behalve het hiervoor beschreven hoekvenster in het midden drie (vierruits)lichtspelen. In het licht terugwijkende, iets hogere linkerdeel komt een (vijfruits)lichtspleet voor. De blind uitgevoerde benedenhelft van de gevel is voorzien van een klampmuur die zich rechts vanuit het boven het maaiveld opgaande muurwerk van de kelder zich ten dele over de klampmuur voortzet.

De RECHTER ZIJGEVEL bevat evenals de achtergevel alleen in het bovenste deel ramen. Vijf (vijfruits)ramen rusten op de klampmuur die zich heeft voortgezet vanuit een van de muurtjes van de hellingbaan aan de voorzijde van het gebouw. Ter plaatse van het talud van de dijk is onder een betonnen, gebombeerde dorpel, die zich eveneens voortzet over de klampmuur, een rechtgesloten open ruimte.

De ruimtelijke indeling van het INTERIEUR van het gemaal is licht gewijzigd door de plaatsing van een muur in de voormalige machinekamer waarvan alleen als lambrisering de met een zwarte rand afgebiesde gele wandtegels en eveneens gele vloertegels gespaard zijn. Aan de oostzijde van het gebouw bevindt zich de ijzeren trap die leidt naar de kelder waarin zich de pompinrichting bevindt met twee oorspronkelijke centrifugaalpompen (met bronzen as en massieve lagers) die door een smeedijzeren hekje worden afgeschermd en zes afsluiters.

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

De sloot met UITWATERINGSLUIS is ten opzichte van de dijk haaks gelegen en ligt op enkele meters van de rechter zijgevel van het gemaal verwijderd. De betonnen keermuur waartussen zich aan weerszijden de gleuf bevindt voor de schotbalken zet zich, haaks in de beschoeiing van de sloot geplaatst, voort.

Waardering

Pompgemaal met sluis uit 1927-1929.

- Van architectuurhistorisch belang als goed en gaaf bewaard voorbeeld van een pompgemaal in een aan het Nieuwe Bouwen verwante stijl. In het geval van een pompgemaal als utiliteitsgebouw is hier zelfs sprake van een opmerkelijke vormgeving.
- Van stedenbouwkundig belang vanwege zijn ligging aan de dijk in het poldergebied nabij de haven.
- Van cultuurhistorisch belang vanwege de eeuwenoude verbintenis inzake de waterregulering in dit gebied die vanaf het eerste kwart van de 19de eeuw plaats vond met behulp van een electromotor.

Hoofdcategorie

Boerderijen, molens en bedrijven

Subcategorie

Gemaal (M)

Functie

Poldergemaal